УДК 883 О – 1.07: 801.561.8

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНФІНІТИВНИХ РЕЧЕНЬ У ПОЕЗІЇ ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА

Денисенко Л.П., к. філол. н., доцент, Кисіль Т.С., студент

Запорізький державний університет

Інфінітивні речення, що поєднують у собі потенціальні якості дієслівності та іменниковості, використовуються в мові поетичного твору як потужний стилістичний засіб. Цей тип односкладних речень вживається як лаконічний, влучний прийом передачі думок та настроїв автора-поета та ліричного героя. Інфінітивні речення, використані Олегом Ольжичем у поетичних творах, допомагають авторові передати відтінки різних почуттів, відтворити настрої психологічне напруження стану ліричного героя, його вольові рефлекси. Посилюючи стилістичну виразність тексту, вони лаконічно малюють сцени, образи, ситуації та з неабиякою силою впливають на чуттєвість читача.

Ступінь і характер експресивності інфінітивних речень, вжитих Олегом Ольжичем, не однаковий і залежить від особливостей їх структури, модальних значень та інтонації мовлення. Стилістичною наснаженістю відзначаються репрезентовані в поезії Олега Ольжича структурно-інтонаційні моделі інфінітивних речень із модальним значенням суб'єктивної необхідності дії. Ними поет здебільшого намагається висловити категоричний наказ, заклик, владну пропозицію. Найвиразнішими є ті інфінітивні речення із значенням суб'єктивності, що являють собою непоширені, однослівні структури: ***Лягти!*** *Тут жартів немає!*

Непослух? Так от тобі, от! Жорстоко-суворо карає Злочинця державний народ! [1, 74] Аби увиразнити присудок і логічно, і стилістично, автор іноді вживає інфінітив у кінці речення : *Прийшлось купувати перемогу всіляк, Зазнати біди і напасти: Вночі на дорозі від куль посіпак Свого командира* ***покласти*** *[1,84].Або: Співати про зміів і львів, і горіння одваги, Про нечуваний скарб, у потворній перечі укритий, І, збираючись в грізні жорстокі і хижі ватаги, Брати приступом заліки чи їх до кінця* ***боронити*** *[1,65].*

Художньо-стилістичні якості вірша особливо увиразнюються, коли імперативний інфінітив повторюється: *Та ж куль в магазині було ще, А свідок лише стіна,* ***Сховати*** *– що найдорожче,* ***Сховати*** *їх імена! [1, 74].*

Стилістичну наснаженість значною мірою забезпечують питальні інфінітивні речення. Вони використовуються майстром слова для емоційно-експресивної передачі вагання, нерішучості, розгубленості, здивування, обурення мовця. Запитальність у таких реченнях здебільшого має риторичний характер і виражається або лише за допомогою інтонації, або за допомогою інтонації та запитального слова одночасно: *Погоня все ближче і ближче, Кільце все тісніш і тісніш. Чоло їм* ***поставити?*** *Ні ще! А куля?- Про кулю облиш! [1,76].Та де той п'янкіший знайдеш водограй І плеса синіші холодні, Як* ***ставити*** *ногу недбало на край Блакитної чаші безодні? [1,82].*

Типовими для поезії Олега Ольжича є інфінітивні речення з такими запитальними словами, як от : <u>хіба, чи, як, чим.</u> Ці слова автор вживає здебільшого на початку структури: *Чим* ***заступити*** *ці легкі рядки, Прозору радість творчого спокою, Речевість і упевненість руки? [1,50].Товаришу любий мій, брате, Хіба* ***упокорить*** *нас це? Хто велів справедливо карати, Той дивиться смерті в лице! [1,76]*

Потужної експресії надають вислову, передають динаміку думки, нагнітання певних почуттів кілька однорідних присудків-інфінітивів: *Як* ***розкрити*** *зіниці, як* ***розкрити*** *серця,* ***Черпати*** *кришталеве повітря? Одвіку земля не зазнала – бо ця Такого безкрайого вітру [1,92].*

Для посилення стилістичної виразності поетичної строфи Олег Ольжич широко використовує інфінітивні речення із модальним значенням неможливості дії: *Йому* ***не згоріти****, як метеорит, Осявши простір широкий, Пропалюють серцем похмурий граніт Десятків безвихідних років [1,88].*

Найхарактернішою структурною рисою таких речень є наявність у них заперечних часток, займенників, прислівників: *І легко тобі, хоч і дивилися ниць, Аби* ***не спіткнутись*** *ні разу, І нести солодкий тягар таємниць І гостру петарду наказу [1,82]. До розв'язки – відступ.* ***Не дати*** *углуб Перековзнутись тілові гада. І рішення: в скруті твій кинутий труп – Найкраща твоя барикада [1,8].*

Емоційні звертання й прикладки як підсилювальні й уточнюючі елементи можуть входити і до інфінітивних речень із значенням неможливості дії, надаючи мові поезії більшої пристрасності та

емоційності: *Товаришу любий мій, брате, Дивися у вічі рабам, Як будете так* ***воювати*** *– Вкраїни не* ***бачити*** *вам [1,76]. Не стримають,* ***не захитати*** *Рука і дух без оков. Товаришу мій, брате, Нас вдруге єднає кров! [1, 73].*

Відтінок неможливості дії стає значно виразнішим, коли в інфінітивному реченні заперечна частка не відноситься до об'єкта – особового займенника, вираженого формою Д. в. й винесеного на початок конструкції: *Поцілуєш, різко і суворо, А в очах – морозяна блакить, А в очах розриви і простори… Ет, не нам, товаришу* ***любить****!*

Значення неможливості дії увиразнюються, коли письменник уживає поряд із інфінітивом і часткою *не* заперечне займенникове слово типу *ніколи, нікому, нікуди* у будь-якій позиції: *Ніколи нікому не стерти Що сріблом ясної сурми: Шкодуємо тільки, що вмерти Удруге не зможемо ми! [1, 77].*

Значно виразнішим стає відтінок неможливості завдяки вживанню конструкції "як не + інфінітив", наприклад: *Мене забито в чесному бою Поховано дбайливою сім'єю. Як* ***не стояти*** *так, як я стою В просторій залі мудрого музею [1,33].*

Численну групу експресивних інфінітивних речень, які використовує Олег Ольжич у своїх поезіях, становлять конструкції з модальним значенням бажаності дії. Оскільки висловлення сильних бажань супроводжується передачею почуттів мовця, такі речення завжди емоційно наснажені і, як правило, оклично інтоновані: *Бенкет шакалів і гієн… Хіба не поле пописатись? Яка нагода ніч і день* ***Лизати, плямкати, качатись!*** *[1.77] В ім'я її* ***прийняти*** *мужньо муки І в грізні дні залізної розплати В шинелі сірій* ***вмерти*** *від гранати! [1, 87].*

Інфінітивні речення із значенням бажаності дії стилістично увиразнюються, коли інфінітиви-присудки нагнітаються: *Далі* ***бігти, толочити*** *ниви І, упавши, в солодкій розпуці: "Друзі, друзів вертайтесь здорові!" [1,127]. Як колись,* ***горіти*** *і* ***п'яніти****, Шоломом п'ючи, І життя наопашки* ***носити*** *На однім плечі [1,119].* Такий ефект досягається повторенням інфінітива – присудка, поєднуваного сполучниками або інтонацією: *Вранці зірвишся, очі витер,- "Номери! До гармати!"* ***Рвати****,* ***рвати*** *раннє повітря Нерви* ***рвати****! [1, 133].*

Отже, інфінітивні речення в поетичних творах Олега Ольжича – це породження складної взаємодії таких різнопланових чинників, як синтаксична структура, модальність, інтонація, емоційність та виразність мовлення. Численні інфінітивні конструкції, використані автором, не є однаковими за структурно-стилістичними та функціональними ознаками. Вживання різних типів інфінітивних речень допомагає поетові створити нове смислове ціле, новий художній образ. Майстер слова застосовує їх як спосіб вираження власних думок, переживань і сподівань, а також передає складний психологічний стан своїх ліричних героїв. Інфінітивні речення надають мові поезії Олега Ольжича інтелектуальної й вольової енергії, підкреслюють сильний характер і письменника, і його ліричного героя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ольжич Олег. Цитаделя Духа. - Братислава, 1991.
2. Арполенко Г.П. Структурні типи інфінітивних речень // Українська мова і література в школі. - 1977. - №12.
3. Чабаненко В.А. Структурно-стилістичні особливості інфінітивних речень // Синтаксис словосполучення і простого речення. - К.: Наук. думка, 1975.
4. Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. - К.: Наук.думка,1982.
5. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. - К.,1978.